

İNSAN HAKLARI BİLGİSİ İÇİN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ İnsan Hakları Eğitimi On Yılı (1995-2004) Üzerine

(*) Prof.Dr.Gülten SEBER

İnsan haklarının dönüm noktalarından birisi 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletlerce kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Türkiye 6 Nisan 1949'da evrensel bildirgeyi imzalamış,daha sonra geliştirilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, Helsinki Nihai Senedi'ni, Paris Şartı'nı ve son olarak 1994'te Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi'ni onaylayarak, evrensel insan hakları hukukuna bağlılığını ve verdiği önemi göstermiştir.

Ancak, uluslar arası belgeleri onaylamamız yeterli değildir.İnsan haklarının hayatın her alanında en gelişmiş biçimi ile ve bir bütün olarak yaşanması, yaygınlaştırılması, korunup geliştirilmesi gereklidir. 1993Viyana'da İnsan Hakları Dünya Konferansında bir çağrıda bulunulmuş ve şu hedefler belirlenmiştir:

Hoşgörü,saygı,dayanışma,

Sosyal ve politik alanlara insan hakları bilincini yayabilmek

Ulusal ve uluslar arası bilgi sağlamak

İnsan hakları eğitimi bir insan hakkıdır, sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.

Bu çağrıya Birleşmiş Milletler 23 Aralık 1994 de genel kurul kararı olarak 1995-2004 ü İnsan Hakları Eğitimi On Yılı olarak kabul etmiştir.

Birleşmiş Milletler"İnsan Hakları Eğitimi 10Yılı" amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek

İnsan kişiliğini ve bu kişiliğin taşıdığı onurla ilgili duyguyu tam geliştirmek

Anlayışı, hoşgörüyü, kadın-erkek eşitliğini ve bütün uluslar, yerli halklar ve ırksal, ulusal, etnik, dinsel ve dilsel gruplar arasında dostluğu teşvik etmek

Bütün insanların etkin şekilde özgür bir topluma katılmalarını sağlamak

Birleşmiş Milletler barışı koruma etkinliklerini desteklemek...

Bu amaçlara uygun olarak gerçekleştirilmesi düşünülen eylem planı ise şu şekilde belirlenmiştir:

- a. Uluslar arası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde insan hakları eğitimi programlarını oluşturmak, mevcut olanları güçlendirmek.
- b. Eğitim malzemesini geliştirmek.
- c. Kitle iletişim araçlarının rolünü güçlendirmek,
- d. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni dünya düzeyinde yaymak

İnsan Hakları ve Etik:

Bütün bilgi sistemleri insanı ahlaki bir varlık olarak ele alır. İnsan biyolojik yanını ahlaki sorumluluklara yönelerek aşar. Canlılar içinde "Başkası" düşüncesi olan tek varlık insandır. Başkasını düşünme fikri insan hakları bilinci içinde gelişebilir.

İnsan hakları renk, dil, din, cinsiyet, ırk farkı gözetmeksizin, her insanın insan olması dolayısıyla sahip olması gereken, evrensel haklardır.

Bu yüzden bu hakların korunmasını ve saygı duyulmasını sağlamak için, bilgilenmeyi ve duyarlılığı sağlayacak bir eğitimin verilmesi gerekir.

İnsan hakları eğitiminin öneminin anlaşılması ile birlikte, bu eğitimde hangi yaklaşımın benimseneceği, hangi yaş aralığını kapsayacağı tartışmaları da başlamıştır. Yaş aralığını ergenlik dönemi olması daha çok kabul görmüştür.

Bunun yanı sıra insan hakları eğitiminde içerik , yöntem, yaklaşım belirlenirken öncelikle eğitim verilecek gurubun ruhsal ve sosyal özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

Eğitim ergenlik dönemini kapsıyorsa ise bu dönemi tanımlamalıyız. Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında, ortalama 12 ile 22 yaşları arasındaki döneme denk gelen bir dönemdir. Ergen, çocuk rol ve statüsünden yetişkinliğe geçişi, bağımsız ve kendi kendine yeterli bir birey haline gelmeyi ifade eder. Ergen, bedenini kabul etmeyi, uygun toplumsal role ulaşmayı ve yaşlılarıyla uyumlu ilişkiler kurmayı öğrenir.

Yetişkinliğe göre daha olumlu olan özellikleri, ergenlerin enerjik, canlı ve duyarlı oluşları, ülkelerinin geleceği için içten kaygı duymaları, algılama güçlerinde artışın olması, haksızlığa ve hoşgörüsüzlüğe dayanamamaları, esnek, dürüst ve iyimser olmalarıdır. Ancak ergenlerin yaşadıkları geçiş döneminin baskılarıyla yüzleşmekten ve çatışmadan kaçtıkları ve geri çekildikleri de görülür. Ergenlerin toplumsal uyumu öğrenmeleri gerekir. Okul, aile gibi ilk elden karşılaştıkları ve içinde yaşadıkları kurumların dürüst, ilkeli ve güven verici davranması gerekir. Gençlere yaşam

deneyimleri karşısında Öğrenilmiş Çaresizlik (Seligman) duygusu ile tanıştırmamak gerekmektedir. Böylece kendilerine ve çevrelerindeki insanlara daha az zarar verirler, onların canını yakmazlar, başkalarının sahip olduğu haklara saygı duyarlar.

Ergene başkalarının haklarını düşünmesi gerektiği ama karşılık olarak diğerlerinden de kendisine saygı göstermelerini beklemesi gerektiği öğretilmelidir.

Ergenlik çağındaki çocuklar diğer insanların anlama ve farklılıkları görme yeteneğine sanıldığından daha fazla sahiptirler ama onların bu yeteneği genellikle yetişkinler tarafından kınılıp köreltilmektedir.

Yetişkinler onları olumlu yönde etkilediği takdirde, başka insanların gereksinimini, istem ve ilgilerine karşı anlayış duygusu geliştirirler ve bu anlayışlılık onları "toplumsal zeka"ya sahip olmaya götürür.

Ergenler kendi değer sistemlerini oluşturmak isterler. Bu durumda yetişkinlere düşen görev bu durumu anlayışla karşılamaktır. Günümüzde gençlere ideolojik değerlerini oluştururken de yardım etmek gerekir. Çünkü çoğulcu sistem gençlere sınırsız değer sunar ve seçme özgürlüğünü kendisine verir. Sosyal öğrenme sürecinde olan gençlerin düşebileceği yanlışları düzeltilmezse politik yönden uç görüşlere kapılabilirler dar görüşlü, eleştirel görüşten uzak, empati kuramayan ve kaotik sosyal benlik oluştururlar.

Ergenler tarafından soyut kavramlara ilginin arttığı, fikir özgürlüğü, sosyal adalet gibi kavramların oldukça iyi algılandığı bilinmektedir. Bu dönemdeki tipik özelliklerden biri de sürekli karşı çıkmalardır. Bunun altında yatan neden ise özgür olma isteğidir.

Ergenlerin en belirgin özelliklerinden biri de yaşıtlarına çok önem vermeleri ve birbirlerinden çok etkilenmeleridir. Bu yüzden dürüstlük ve saygı kuralları çerçevesinde işbirliği yaparak çalışmayı onlara öğretmek gerekir. Çocuk klüpleri ve kamplar, onların birlikte yaşamayı öğrenebilecekleri elverişli ortamlardır.

Gençler önceleri yüksek sesle konuşarak yetişkinleri dinlememe iletişim biçimini yeğlerler. Buna karşın yetişkinlerin onları dinleyerek, dinlemeyi öğretmeleri gerekir.

İnsan hakları eğitim yöntemi nasıl olmalı?

- Çoklu Öğrenme
- Disiplinler arası Öğrenme olarak ele alınabilir.

Çoklu öğrenme yolları:

1- İnsan Hakları Eğitiminde Ulusal Yaklaşım : Bu yaklaşım genellikle ilköğretim düzeyinde uygulanmaktadır. Ülkenin tarihi ve yönetim şekli tartışılırken temel insan hakları kavramları da verilmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen eğitim sistemleri insan hakları ile ilgili yönelimlerini ulusal düzeyle sınırlı tutmaktadır.

2- İnsan Hakları Eğitiminde Karşılaştırmalı Yaklaşım: Bu yaklaşımda diğer uluslar inceleme alanına girer. Bu ulusların anayasaları (yazılı ya da yazısız), vatandaşlarına tanınan haklar ve bu hakların ne düzeyde uygulandığı üzerinde durulur. Karşılaştırmalı yaklaşımın bazı avantajları göz ardı edilemez

3-İnsan Hakları Eğitiminde Uluslar Arası Yaklaşım : Bu yaklaşım dikkatini, hükümet dışı örgütler üzerinde toplamıştır. Ayrıca temel insan ihtiyaçları ile insan onuruna olan gereksinmeyi vurgulamakta ve hak kavramını bütüncül açıdan ele almaktadır.

Disiplinler arası öğrenme yolları:

21. yüzyılın eğitimi, esneklik, kendi kendine öğrenme, olaylara geniş bir perspektiften bakabilme, çarpıcı sorular sorabilme ve yaratıcı problem çözme yeteneğini gerektirmektedir. Bu yetenek de disiplinler arası yaklaşımla kazandırılabilmesi için, insan hakları eğitiminde genellikle bu yaklaşım tercih edilmektedir. İnsan hakları eğitiminde kullanılan disiplinler arası öğrenme ile öğrencilerin evrensel sorunlar (açlık, evsizlik gibi) üzerinde düşünmeleri istenilmektedir. Ayrıca, bu yaklaşımın benimsenmesi ile, insan haklarını ele alan çeşitli bilim dalları arasında bağlantı kurularak, alanla ilgili bilgi bütünleştirilmektedir. Diğer bir deyişle, insan hakları eğitiminde, tarih, politika, felsefe ve hukuk gibi değişik disiplinlerden yararlanılması ile öğrencinin, olayların değişik yönlerini görmesine ve yansız olmasına çalışılmaktadır.

Disiplinler arası öğrenme yönteminde öğretmen her şeyi bilen kişi değil, yönlendirici kişi olarak görülür. Öğrenci merkezli öğrenmeyi hedef alır. Bu öğrenme sayesinde öğrenciler, nasıl düşüneceklerini, davranacaklarını ve öğreneceklerini öğrenirler.

Bu eğitim, bir öğretmen tarafından ya da geniş takımlar halinde çalışan öğretmenler grubu tarafından verilebilir.

Disiplinler arası yaklaşımı benimseyen öğretmenler, dersin işlenişi ile ilgili kararlar alırlarken, alanda çalışan uzmanların görüş ve önerilerinden yararlanırlar.

Ayrıca, ders kitaplarına bağlı olmaktan çok, ders ile ilgili değişik

araç gereçleri ve kaynakları bulmaya çalışarak, öğrencileri araç, gereç ve kaynak bulmaları yönünde güdüler ve onların bireysel araştırmalarda bulunmalarına yardımcı olurlar

Disiplinler arası yaklaşımın en önemli özelliklerinden birisi de, çocuğun bilişsel gelişimini (Piaget) göz önüne almasıdır. Özellikle küçük yaşlardaki çocuklar neden sonuç ilişkisini daha zor anladıkları için, bu yaklaşım ile küçük çocukların eğitiminde somut hedefler konulmaya çalışılır. İnsan hakları eğitimi ve duyarlılığı okullarda "İnsan Hakları Eğitimi" ya da "Vatandaşlık Bilgisi" dersi ile sınırlandırılmaz, tüm ders programlarına ve eğitim ortamına taşınmalıdır. Bu konuda Türkiye Bilimler Akademisi, Tarih Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, Avrupa komitesi, Açık Toplum Enstitüsü iki yıl süren bir proje kapsamında ders kitaplarındaki insan hakları bildirgesinin aykırı maddeleri saptayıp 2003 Aralık ayından itibaren bir dizi toplantı yaparak bu bilgileri paylaştılar. Bu projede 190 ders kitabı gözden geçirilmiş, 4.000 civarında farklı sorun saptanmıştır. Ders kitaplarında insan hakları alanına yansıyan sorunları ileride sizlerle paylaşmak isterim.

Sonuç olarak, İnsan Hakları Eğitimde hangi yol kabul edilirse edilsin amaç insan haklarının özümsemesi, bilinçlenmesi ve devletin kurumları tarafından da desteklenmesidir. İnsan kendi haklarına ne kadar sahip çıkabilecek konuma gelirse gelsin, birey yaşadığı ülkenin kurumlarından haklarını öğrenir, pekiştirir içleştirir ve geliştirebilir.

Seligman, M.E.P. (1975). Helplessness: On depression, development. San Francisco: Freeman
Piaget, J. (1967). Six psychological studies. New York: Random House

Klinik Psikolog
Osmangazi Üniversitesi
gseber@ogu.edu.tr

Sayı : 04 - Nisan 2004

ESKİŞEHİR BAROSU DERGİSİ